

TÜRKOLOJİ BÖLÜMÜ ÇALIŞMALARI I

MUHARREM ERGİN

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi'nin 1948 yılında çıkan II. cildinin 3—4. sayısında "Türk dili ve edebiyatını ilgilendiren neşriyat" başlığı altında Türkoloji Bölümündeki çalışmaları gözden geçirmiş ve 1939'dan 1948'e kadar on yıl içinde yayınlanmış olan eserleri toplu bir şekilde tanıtmıştık. Bu yazımızda da Türkoloji Bölümü hocalarının son on yıllık çalışmalarına temas edecek, 1948'den günümüze kadar geçen zaman içinde yayınlanmış olan eserleri tanıtmaya çalışacağız. Böylece bu yazıların Türkoloji Bölümündeki çalışmaların birinci safhasını, yani hocaların eserlerini içine alan kısmı tamamlanmış olacaktır. Bundan sonraki yazıda Türkoloji Bölümündeki çalışmaların ikinci safhasını teşkil eden tez çalışmaları üzerinde duracağız.

Tez çalışmaları Türkoloji Bölümündeki ilmi faaliyetin büyük, fakat sessiz bir cephesini teşkil etmektedir. Her sene Türk dilinin ve Türk edebiyatının çeşitli meselelerini ele alan, çeşitli noktalarını aydınlatan bir çok tezler yapılmakta, fakat bunlar yayın alanına çıkmak imkânını bulamadıkları için, ilimde meydana getirdikleri ilerlemelerin pek farkına varılmamaktadır. İlim âleminin, Türk dili ve edebiyatı ile uğraşan oldukça geniş muhitin lâyıkiyle istifadesinden uzak birer yazma eser durumunda olan bu tezlerden bazıları hakkında uzakta bulunan meslektaşlarımız zaman zaman bizden bir takım bilgiler istemektedirler. Bu durumda bu tezleri toplu olarak tanıtmamız artık çoktan zamanı gelmiştir. İşte biz bu yazının ikinci kısmı olarak dergimizin gelecek sayısında bu tez çalışmaları üzerinde duracağız. Böylece bir yandan Türkoloji Bölümündeki faaliyetin büyük bir cephesini teşkil eden bu sessiz çalışmaları suyun yüzüne çıkarmaya, bir yandan türkoloji ilmine önemli ilerlemeler getiren bu çalışmaları ilim âlemine ve ilgililere duyurmaya, bir yandan da mezunlarımızın bu yolda harcadıkları büyük emeklerin küçük bir mükâfatını ortaya koymaya çalışacağız.

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi'nde 1948'de çıkan yazımızda Türkoloji Bölümü çalışmalarına işaret ederken 1939'dan sonra yapılan

Türk dili ve edebiyatı üzerindeki neşriyatın bariz vasfının metin sahasına yönelmek olduğunu belirtmiş ve bu isabetli gidişin önemi üzerinde durmuştuk. Büyük bir memnurlukla ifade edelim ki, 1948'den sonraki çalışmalar da bu yolda olup, yapılan yayınların bariz vasfını yine metin sahası etrafında toplanma teşkil etmektedir. Böylece, dili ve edebiyatıyla bütün türkolojinin sağlam temelleri birer ikişer ortaya çıkmakta, bu sahada terki bî hükümler, neticeler ve eserler için her gün biraz daha fazla hazır bir zemin meydana gelmektedir.

Yine 1948'deki ilk yazıda olduğu gibi bu yazıda da tanıtma çerçevesi içinde kalmamak, eserlerin tenkidine girilmeyecektir.

ARAT, REŞİD RAHMETİ

Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu, İstanbul 1946.

1946 yılında basılmış olan bu küçük kitabın 1948'deki yazımıza girmesi lâzımdı. Fakat 1946'da basılmış olmasına rağmen bu kılavuz uzun müddet ortaya çıkmamış ve bizim de ancak ilk tanıtma yazısından sonra elimize geçmiştir. İlmî çalışmalarda her zaman el altında bulunması lâzım gelen bu önemli kılavuzu, ilk yazıya girmediği için, daha önce basılmış olmasına rağmen, 1948'den sonraki eserleri içine alan bu yazımızın başına alıyor, böylece onu da Türkoloji Bölümündeki çalışmaları toplu olarak vermeğe çalışan bu yazıların çerçevesi dışında bırakmamış oluyoruz.

Bu kılavuz Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Üzerinde "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesince hazırlanmıştır" kaydı olup ayrıca Prof. Arat'ın ismi yoktur. Fakat umumî olsun diye Fakülteye mâl edilen bu kılavuz tamamıyla ve yalnız Arat tarafından hazırlanmış, telif hakkı da Prof. Arat'a verilmiştir.

Bu kılavuzdaki transkripsiyon alfabesinin esas karakteri tamamıyla bugünkü millî Türk alfabesine dayanmasıdır. Bugünkü umumî alfabemizin çeşitli harflerine bir takım işaretler eklenmek suretiyle Türk transkripsiyon harfleri meydana getirilmiş, umumî alfabede olmayan, yabancı hiç bir harfe baş vurulmamıştır.

Kılavuz küçük boyda olup 36 sahife tutmaktadır. Eserde önce "Türk ilmî transkripsiyon alfabesi" başlığı altında (s. 1—3) transkripsiyon alfabesi ve çeşitleri hakkında bilgi verildikten sonra "Metin trans-

kripsiyonu alfabesi" (s. 3), "Transkripsiyon alfabesinin kullanılması" (s. 3—6) üzerinde durulmakta, sonra "Transkripsiyon alfabesinde harflerin sırası" bahsine geçilerek transkripsiyon harfleri sırayla ve toplu olarak verilmektedir (s. 6—7). Sonra harflere konan "İşaretlerin izahı" yapılmakta (s. 8—9), arkasından "Transkripsiyon alfabesindeki harflerin kıymetleri belirtilmektedir (s. 9—24). Sonra "Alfabe sırasına girmeyen harf veya işaretler" (ayın ve hemze) ve "Harflerle birlikte kullanılan hareketler" gösterilmekte (s. 24—25), arkasından "Arapça söz, tabir ve metinlerin transkripsiyonu" üzerinde durulup (s. 25—26). "Arap harflerine (ünsüzlere) âit karşılıklar cetveli" verilmektedir. Kılavuzun bundan sonraki sayfeleri yabancı kelimelerin transkripsiyonu için gerekli usul ve bilgilere ayrılmıştır (s. 28—36).

Bu kılavuz ile tesbit edilen Türk transkripsiyon alfabesi Türkiyede bugün umumleşmiş olup, bütün türkoloji tetkiklerinde ve İslâm Ansiklopedisinde yıllardan beri tatbik edilmektedir.

ARAT, REŞİD RAHMETİ

Atebetü'l-hakayık, İstanbul 1951.

Eski türkçenin sonları ile yeni yazı dillerinin başlangıcını içine alan geçiş devrinin belli başlı eserlerinden biri olan *Atebetü'l-hakayık*, Kutadgu Bilig'den sonra karşımıza çıkan ilk önemli dil ve edebiyat yadigârıdır. Prof. Arat'ın dediği gibi "Türk dili ve edebiyatının inkişaf tarihinde bir merhaleyi aydınlatması bakımından, mühim bir yer tuttuğu şüphesiz olan" bu eser "türk-islâm muhitinin kültür çerçevesi içinde, fertlerin terbiyesi için tanzim edilmiş olan esasları, olduğu gibi, türkçe ve manzum olarak tekrarlayan bir ahlâk kitabıdır". Kutadgu Bilig gibi "faülün faülün faülün faül" vezninde, aşağı yukarı beş yüz mısralık bir manzume olan eserin Tanrının, Peygamberin, dört sahabenin medhini ve yazılış sebebini içine alan giriş kısmı gazel ve kaside tarzında kafiyelenmiş beyitlerden ibaret olup, asıl konuyu içine alan kısımları birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli olan dörtlükler şeklinde devam etmektedir. Asıl esere sonradan ilâve edilen müellifi meçhul parça ile Emîr Seyfeddin'in yazdığı parça da aynı şekilde birer dörtlükten ibarettir. Bunlardan sonra gelen ve Arslan Hoca Tarhan'a ait olan on beyitlik son ilâve ise mesnevî tarzında kafiyelenmiştir.

Atebetü'l-hakayık'ın ilk neşri 1918'de, onu aynı zamanda 1906'da

ilk defa tanıtılmış olan Necib Âsım tarafından yapılmıştır. İki kitap halinde çıkan bu neşrin birinci kısmını Necib Âsım metin, tercüme ve izahlara ayırmış, ikinci kısmında eserin bir nüshasının, hem uygur hem arap harfleri ile yazılmış olan nüshasının faksimilesini vermiştir. Eseri ilk defa ortaya koymuş olan bu neşir bununla zamanında değerli bir vazife görmüş olmakla beraber ilmî ihtiyacı karşılayacak yeterli bir neşir olmaktan çok uzaktır. Bu neşirden sonra eser üzerinde daha bir çok yazılar yazılmış, değerli araştırmalar yapılmıştır. Fakat bütün bunlara rağmen Prof. Arat 'ın eseri yayınlanıncaya kadar Atebetü'l-hakayık tam bir aydınlığa çıkmamış, ilmî bir neşre kavuşmamıştı. Prof. Arat 1951 'de çıkan bu eseri ile türkolojinin Atebetü'l-hakayık meselesini nihai olarak halletmiştir.

Prof. Arat 'ın kesin olarak düzelttiği ilk şey eserin adı olmuştur. Arat 'ın neşrine kadar eserin adı, diğer nüshalarda geçen Hibed-ül-hakayık, Hibetü'l-hakayık, Hibet-ol hakayık, Gaybetü'l-hakayık şeklindeki yazılışları dolayısıyla Hibetü'l-hakayık veya Aybetü'l-hakayık şeklinde bilinir ve kullanılırdı. Halbuki eserin en iyi nüshası olan uygur harfli Semerkand nüshasının başında iri bir uygur yazısı ile açıkca "Atebetü'l-hakayık kitabı" yazılı olup, son tarafında da bunun vezin icabı kısaltılmış şekli olan ve yine aynı harfi ile başlayan Adbedü'l-hakayık ismi vardır. Buna göre eserin isminin "hakikatlerin eşiği" mânasına gelen Atebetü'l-hakayık şeklinde olması gerekir ki Prof. Arat da bunu böylece düzeltmiştir.

Prof. Arat 'ın eseri Türk Dil Kurumu yayınlarından olup büyük boyda 417 sahife tutmaktadır. Bir ön sözden (s. 1—4) sonra giriş, metin, tercüme, notlar, indeks ve faksimile bölümlerini içine almaktadır.

Giriş bölümünde (s. 2—39) sırasıyla eserin müellifi Edib Ahmed, eserin ithaf edildiği emir olan Muhammed Dâd İspehsâlâr Beg, Atebetü'l-hakayık, Atebetü'l-hakayık 'ın babları ve başlıkları, Atebetü'l-hakayık 'ın yeniden tanzimi ve Arslan Hoca Tarhan, eserin nüshaları üzerinde durulmaktadır.

Metin bölümünde (s. 41—81) eserin mevcut nüshalara dayanan tenkitli neşri yapılmıştır. Asıl Atebetü'l-hakayık metni 484 mısra tutmaktadır. Ondan sonraki 28 mısra asıl esere sonradan yapılan ilâvelerden ibaret olup, Edip Ahmed ve eseri hakkında bilgi veren bu ilâvelerin ilk dördlüğü meçhul birine, ikinci dördlüğü Emir Seyfeddin 'e, ondan sonraki beyitleri de Hoca Arslan Tarhan 'a ait bulunmaktadır. Prof. Arat çok geniş bir edisyon kritik yapmış, imlâ hususiyetlerine varın-

caya kadar bütün nüsha farklarını göstermiştir. Bunu anlamak için nüsha farklarının metinden daha çok yer işgal ettiği edisyon kritik sahifelerinin şekline bakmak kâfidir.

Tercüme bölümünde (s. 82—101) bütün metnin mısra mısra bugünkü türkçeye tercümesi verilmiş, bu çevirmede sade, açık, metne mümkün olduğu kadar bağlı bir tercüme yapılmış, mânanın iyi anlaşılması için zaman zaman dışarıdan eklenen kelimeler parantez içine alınmıştır.

Notlar bölümünde (s. 102—163) Atebetü'l-hakayık'ta geçen bir çok kelime ve şekiller üzerinde yapılan açıklama ve izahlar bulunmaktadır. Fakat bu notlar eserin çerçevesini çok aşan bir ölçüde kaleme alınmış, Atebetü'l-hakayık vesile yapılarak, tarihi ve mukayeseli Türk dil bilgisinin bir çok meseleleri geniş bir şekilde ele alınmış, Prof. Arat'ın bu sahadaki uzun araştırmalarının bir çok neticeleri toplu bir şekilde verilmiştir.

İndeks bölümünde (s. I—LXXVI) asıl metinde ve bütün nüsha farklarında geçen kelimelerin ve eklerin geniş indeksi yapılmıştır. Başlıca isim ve fiil eklerinin, kökler arasındaki normal yerlerinden başka bir de ek olarak bütün misalleri ile indeks sırasına alınmaları bu en geniş indeksin dikkati çeken bir yönüdür. Ekleri ayrıca gösteren bir indeksi, metin küçük olduğu için, burada vermek imkânını bulmak güç olmuştur. Fakat daha büyük metinlerin indeksinde bunu yapmak, imkânsız değilse bile, her halde çok güçtür.

Faksimile bölümünde (LXXVII—LXXXI sahifeleri) içine alan Düzeltmeler'den sonra ve romen rakamları ile yine I'den başlamak suretiyle s. I—CLXXIII) Atebetü'l-hakayık'ın bugünkü bütün nüshalarının faksimileleri verilmiştir. Eserin Hoca Arslan Tarhan tarafından tanzimine dayanan bu nüshaların üçü tam olup birincisi iki kitabı arap, gerisi tamamıyla uygur harfleri ile yazılmış, 1444 tarihli Semerkand (Ayasofya) nüshası; ikincisi her mısraı hem uygur hem arap harfleri ile yazılmış, 1480 tarihli İstanbul (Ayasofya) nüshası; üçüncüsü yalnız arap harfli olan Topkapı Sarayı nüshasıdır. Bunlardan başka üç nüshanın da bazı parçaları kalmıştır. Bu parçalar Ankara (Seyid Ali) nüshasının arap harfli bir sahifesinden, Ankara (Maarif Kütüphanesi) nüshasının arap ve uygur harfli beş sahifesinden; ve nihayet Berlin (İlimler Akademisi) nüshasının uygur harfli bir sahifesinden ibarettir.

ARAT, REŞİD RAHMETİ

Kutadgu Bilig, II, Tercüme, Ankara 1959.

Türk dil, edebiyat ve kültürünün XI. asırda yazılmış büyük âbidesi Kutadgu Bilig'in, bilindiği gibi, bugün elde üç nüshası vardır. Hepsî eserin başkaları tarafından ilâve edilen manzum ve mensur mukaddimeleri ihtiva eden üçüncü tedvinine ait bulunan bu nüshalar 1439 tarihli ve uygur harfli Herat veya Viyana nüshası ile tarihleri belli olmayan arap harfli Fergana ve Mısır nüshalarıdır. Bu nüshaların faksimileleri Türk Dil Kurumu tarafından 1942—1943'te, Viyana nüshası birinci cilt, Fergana nüshası ikinci cilt, Mısır nüshası üçüncü cilt olmak üzere üç cilt halinde bir bütün olarak yayınlanmıştır. Sonra 1947'de yine Türk Dil Kurumu tarafından Kutadgu Bilig'in metni yayınlanmıştır. Reşid Rahmeti Arat tarafından hazırlanmış olan bu tenkitli neşirle Prof. Arat'ın uzun zamandan beri devam eden Kutadgu Bilig çalışmalarının ilk eseri ortaya konmuştur. Prof. Arat'ın otuz yıla yaklaşan Kutadgu Bilig üzerindeki çalışmaları dört kitap etrafında toplanmaktadır. Bunlardan birincisi metin, ikincisi tercüme, üçüncüsü indeks, dördüncüsü notlar ve izahlar bölümlerine ayrılmıştır. Birinci kitap olarak metin 1947'de çıkmıştı. Şimdi 12 yıl sonra ikinci kitap olan tercüme bölümü de çıkmış bulunuyor. Çeşitli maddî engeller ve yayın güçlükleri dolayısıyla bu ilk iki cildin ortaya çıkması bir hayli uzamış ve gecikmiştir. Bundan sonraki iki cildin yayın imkânının daha kolaylıkla bulunmasını ve aranını fazla açılmamasını temenni etmek lâzımdır.

Kutadgu Bilig'in tercümesi hususunda daha önce de bir takım tecrübeler yapılmış, Radloff eserin tamamını, Vambéry, Bonelli ve Malov büyük küçük bir takım parçalarını tercüme etmiştir (bk. Ön söz s. VII). Fakat sağlam bir metne dayanan ve bugünkü ilmî ihtiyaçları tam olarak karşılayan bir tercümeye şiddetle ihtiyaç vardı. Bilhassa çeşitli bakımlardan eserin muhtevaşı üzerinde duracak olanlara imkân hazırlamak üzere böyle bir tercümenin varlığı geniş Türk muhiti için ayrı bir önem taşımakta idi. İşte Prof. Arat'ın eseri bütün bu ihtiyaçları karşılayacak bir tercüme ortaya koymuş, eski Türk içtimâî hayatının muazzam bir hazinesini gözümüzün önüne sermiştir.

Prof. Arat eski bir eserin bugünkü dile tercümesi tecrübesini ilk olarak Atebetü'l-hakayık'ta yapmıştır. Bu işin ne kadar güç olduğunu böyle metinlerle uğraşanlar iyi bilirler. Arat'ın Atebetü'l-hakayık'ın

ön sözünde dediği gibi, "türkçe metinlerin eski dilden yeniye veya bir şiveden başka bir şiveye naklinde, mânâ inceliklerine hanel getirilmeden, söz ve söz şekillerinin tam karşılıklarını bulabilmek için, çevrilecek dilin işlenmiş ve muayyen bir istikrara kavuşmuş olması şarttır. Bugün kendi benliğini bulmak için çırpınan yazı dilimizde bu esaslı şartın bulunduğunu iddia etmek güçtür. Eski türkçede mevcut bir çok eklerin bugünkü yazı dillerinde zamanla kaybolmuş olması, bilhassa birbirine yakın ifadeler arasındaki farkların belirtilmesine büyük bir engel teşkil etmektedir". Bunları düşününce Prof. Arat'ın bu tercümelerinin ne kadar yorucu olduğu kolayca anlaşılır. Bu iş bilhassa, oldukça basit bir eser olan Atebetü'l-hakayık ile mukayese edilemeyecek kadar kuvvetli ve san'atkârane yazılmış bir eser hüviyetiyle karşımıza çıkan Kutadgu Bilig'de çok güç olmuş, fakat neticede ortaya çıkan tercüme Atebetü'l-hakayık tercümesini bir hayli geçmiş, ondan daha ileri bir adım olmuştur. Bunda her halde Atebetü'l-hakayık'ın ilk tecrübe olması kadar, belki ondan daha çok, basit bir eser olmasının rolü vardır. Arat'ın ikinci çevirmede tercüme tekniğini daha ileri götürmüş bulunması normal olmakla beraber, basit bir eserin tercümesinin sade, kuvvetli bir eserin tercümesinin kuvvetli olması da tabiidir.

Prof. Arat'ın Kutadgu Bilig tercümesi Türk Tarih Kurumu yayınlarından olup büyük boyda 505 sahife tutmaktadır. Eserde dört sahilik bir ön söz (s. VII—X) ve tercümenin tahlilî fihristinden (s. XI—XXVIII) sonra tercüme (s. 1—477) geçilmektedir. 1—2. sahifede mensur mukaddimenin, 3—7. sahifede manzum mukaddimenin, 8—11. sahifede babların fihristinin tercümeleri vardır. 12. sahifede asıl Kutadgu Bilig'in tercümesi başlamakta ve 467. sahifeye kadar devam etmektedir. 468—477. sahifelerde Yusuf Has Hâcib'in asıl eserin sonuna kendisi hakkında yaptığı ilâvelerin tercümesi bulunmaktadır.

CAFEROĞLU, AHMET

Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, İstanbul 1951.

Prof. Caferoğlu 1936 yılından beri Anadolu ağzları üzerinde çalışmaktadır. Her yıl yaz aylarında Anadolu'nun bir bölgesine giderek o bölgenin ağzlarından metinler derlemekte ve bunları, toplandığı gibi, bölge ve idarî taksimat çerçevesi içinde sırayla yayınlamaktadır. Bu suretle bugüne kadar Anadolu sathına yayılmış olan çeşitli ağzlara

ait büyük bir malzeme yığını toplanmış bulunmaktadır. Bu malzeme, dergimizin 1948 tarihli sayısındaki tanıtımızda da belirttiğimiz gibi, bir yandan dil tetkikleri, bir yandan halk edebiyatı, bir yandan da folklor araştırmaları için çok zengin bir kaynak halinde Türk dil, edebiyat ve kültürünün büyük bir kazancı olarak elimizin altında toplanmış bulunmaktadır. Millî öğretimin gelişmesi, teknik vasıtalarındaki ilerleme, mesafelerin kısalması memleketin bütün bölgelerini gittikçe daha kuvvetli bir şekilde birbirine bağlamakta, bir çok ağızlar her gün daha fazla birbirine karışmakta, bir çok ağızlar ve ağız hususiyetleri zamanla kaybolmakta, edebî türkçe, kültür dili süratle bölge dillerinin yerini almaktadır. Böyle süratli ve sürekli bir değişme içinde bir çok ağızları kaybolmadan tesbit etmek türkolojiye yapılacak en büyük hizmetlerden biridir. İşte Prof. Caferoğlu bu büyük hizmeti geniş ölçüde yerine getirmiş, bitmez tükenmez bir enerji ve sabır ile her yıl Anadolu yollarına düşerek büyük emek ve yorgunluklar pahasına büyük bir malzeme yekûnunu bir araya getirmeğe muvaffak olmuştur.

1936'dan 1951'e kadar on beş yıl içinde topladığı malzemeyi Prof. Caferoğlu 9 cilt içinde toplamıştır. Bunlardan 1948'e kadar, on iki yıllık malzemeyi içine alan 8 cilt çıkmış olup bu 8 cildin tanıtmasını derginin 1948 sayısındaki yazımızda yapmıştık. Bugün üzerinde durduğumuz 9. kitap 1948, 1949, 1950 yıllarında toplanan malzemeyi içine alan ve bu derlemelerin sonuncusu olarak çıkan eserdir. Caferoğlu bu dialektoloji çalışmalarına 1951'den beri de devam etmekte olup bu son senelerdeki çalışmaları daha hususî ve belirli dialektoloji meseleleri etrafında toplanmaktadır.

Bu 9. kitap Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağızlarını içine almaktadır. Bunlardan doğu illeri ağızları 1948'de, Eskişehir ağızı 1949'da, Bolu ve Zonguldak ağızları 1950'de derlenmiştir.

Eser Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 311 sahife tutmaktadır. V—X. sahifelerde derlemenin geniş bir fihristi, XI—XXIII. sahifelerde bu toplamalar ve umumiyetle dialektoloji çalışmaları üzerinde Profesörün edindiği tecrübelerle dayanarak yazdığı bir ön söz vardır. Sonra metinler gelmektedir.

Birinci bölüm (s. 1—50) Van ili ve yöresi ağızlarından derlenen örnekleri içine almaktadır. 2'si mensur, gerisi manzum olmak üzere 37 parça metin verilmiştir.

İkinci bölüm (s. 51—70) Bitlis ili ve yöresi ağızlarından hemen hemen hepsi manzum 17 örneği içine almaktadır.

Üçüncü bölüm (s. 71—108) Muş ili ve yöresi ağızlarına ayrılmıştır. Burada önce Muş ağzından 22 parça manzum metin verilmiş, sonra Bulanık kazasındaki Terekeme ağzı örneklerine geçilmiştir. Terekeme ağzı altında toplanan metinler Bulanıklı Âşık Namaz'dan derlenmiş şiirlerdir. Bu bölümün sonuna Karaköse ağzı örneği olarak bir manzum parça alınmıştır.

Dördüncü bölüm (s. 109—154) Eskişehir ve yöresi ağızları örneklerine ayrılmış olup manzum ve mensur 56 parçayı içine almaktadır.

Beşinci bölüm (s. 155—174) Bolu ve yöresi ağızlarının mensur ve manzum 17 parça metnine ayrılmıştır.

Altıncı bölüm (s. 175—207)'de Zonguldak ve yöresi ağızlarından derlenmiş manzum ve mensur 38 parça metin vardır. Bu örneklerin başında "Bol Börek" adı ile bir Beyrek hikâyesi bulunmaktadır ki bununla Prof. Caferoğlu Beyrek hikâyesinin Bartın rivayetini tesbit etmiş olmaktadır.

Yedinci Bölüm (s. 208—288) sözlük bölümüdür. Burada önce Eskişehir ve Düzce abdallarının gizli dillerine ve Alaçam elekçilerinin diline âit bazı kelimeler verilmekte, sonra (s. 217) kitaptaki illerin ağızlarının umumî sözlüğüne geçilmektedir.

CAFEROĞLU, AHMET

Türk Dili Tarihi, I, İstanbul 1958.

Prof. Caferoğlu Fakültede okuttuğu Türk dili tarihi derslerini öteden beri dört cilt içinde toplamak tasavvurundadır. Birinci cilt başlangıçtan IX. asra kadar olan devreyi, ikinci cilt IX—XV. asır arasındaki Orta Asya ve Kıpçak sahasını, üçüncü cilt IX—XX. asır arasında türkçenin bütün sahalardaki kollarını içine alacaktır. Bunlardan ikinci cilt ile birinci cildin birinci bölümü iki kitap halinde bundan önce yayınlanmıştı. *Türk Dili Tarihi Notları* adını taşıyan bu iki kitaptan ilk önce 1943'te, ikinci cilt olan II numaralısı, sonra 1947'de, birinci cildin birinci bölümü olan I numaralısı çıkmıştı.

I numaralı kitapta Caferoğlu sadece türkçenin menşei ve karanlık devirleri üzerinde durmuş, birinci cilde girecek olan ve Göktürk, Uygur dil yadigârlarını ihtiva eden Eski Türkçe devrini vermemişti. II numaralı kitap ise Caferoğlu'nun Orta Türkçe veya Müşterek Orta Asya

Türkçesi dediği X—XV. asırlar arasındaki devreyi içine almakta, Di-
vanü lügati't-türk'ten sonraki dil yadigârlarını incelemekte idi. Böylece
iki kitap arasında bir açıklık kalmış, birinci cildin son bölümlerini
teşkil edecek olan Orhun ve Uygur devreleri yazılmamıştı.

İşte bugün üzerinde durduğumuz Türk Dili Tarihi adlı son ve yeni
kitabı ile Prof. Caferoğlu aradaki boşluğun bir kısmını doldurmuş,
birinci cildin birinci bölümü olarak çıkmış bulunan I numaralı kitabı
türkçenin içlerine doğru bir miktar daha ilerletmiştir. Burada ilâve
edilen, yeniden yazılmış olan bölüm Göktürkçenin tamamı ile Uygur-
caya giriş mahiyetinde olan Uygur Hanlığı'dır. Böylece arada boşluk
olarak yalnız Uygurca bölümü kalmaktadır. Orta Türkçeye ayrılan ve
1943'te çıkmış bulunan II numaralı kitabın başına konmuş olan "Uy-
gurların kullandığı alfabeler" bahsi de bu yeni kitabın sonuna alın-
mıştır. Demek ki bu yeni kitap I numaralı Türk Dili Tarihi Notları'na
Eski Türkçe devresinin bir kısmını, yani Göktürkçeyi ve Uygurcanın
giriş bölümünü ilâve etmek suretiyle meydana gelmiştir. Bu arada
Türk Dili Tarihi Notları'ndan alınan kısımlar da yeniden gözden geçi-
rilerek ufak tefek değişiklikler yapılmış, bibliyografyası da takviye
edilmiştir.

Eser Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 192 sahife
tutmaktadır. Fihrist ve ön sözden sonra giriş bölümü ile başlamaktadır.

Birinci bölüm olan Giriş'te (s. 1—8) Türk dilinin tarihî durumu,
dilin iç ve dış tarihi, Türk dili tarihi araştırmasının başlıca gayesi an-
latılmaktadır.

İkinci bölümde (s. 9—44) Türk dilinin menşei meselesi üzerinde
durulmakta ve menşe bakımından türkçenin dünya dilleri arasındaki
yeri, Ural-Altay dilleri, bu konudaki çeşitli çalışma, fikir, görüş ve
nazariyeler etrafıca gözden geçirilmektedir.

Üçüncü bölüm (s. 45—46) morfolojik tasnife göre Türk dilinin yeri
konusuna ayrılmıştır.

Dördüncü bölümde (s. 47—56) Türk dilinin devreleri ve Milâttan ön-
ceki durumu ele alınmaktadır.

Beşinci bölüm (s. 60—61) proto türkçe devri diye adlandırılmış
olup burada Türk dilinin lehçe, şive ve ağızlara ayrılışı meseleleri izah
edilmektedir.

Altıncı bölüm (s. 62—68) ilk türkçe devri'dir. Burada Hunların,
Hun ittihadına giren Türk boylarından Sabirlerin ve Avarların, Bulgar

Türklerinin dilleri üzerinde durulmaktadır. Bu bölümle Türk Dili Tarihi Notları'nın I. kitabını teşkil eden bahisler bitmektedir.

Yedinci bölüm (s. 69—184) ile kitabın yeni bahisleri başlamaktadır. Eski Türkçe devri adını taşıyan bu bölümün birinci kısmı Göktürkçe'ye ayrılmış olup bu kısımda Göktürklerin tarihi, Orhun âbideleri, Göktürk alfabesi, vokal ve konsonant sistemi, Göktürkçenin dil yapısı etraflıca incelenmiş, sonuna da Göktürkçe olarak Kültigin yazıtından, İrk Bitig kitabından ve Suci yazıtından birer parça metin konmuştur. Bölümün ikinci kısmı Uygurlara ayrılmıştır. Burada Uygur Hanlığının tarihi, Uygurlardaki tercümecilik, Uygur şiveleri üzerinde durulmakta ve Uygur Türklerinin kullandıkları alfabe sistemi incelenmektedir. Sonunda da bir hristiyanlık, bir Mani ve iki parça budist metni ile uygurca örnekler verilmiştir.

ECKMANN, JANOS

Nehcü'l-feradis, I, Tıpkıbasım, Ankara 1956.

XIV. asrın ortalarında yazılmış olan Nehcü'l-fârâdis eski ve yeni yazı dilleri arasındaki geçiş devrinin eldeki bir kaç eserinden biridir. Kuzey-doğu Türkçesi diye adlandırdığımız bu geçiş devri Eski Türkçeyi Kuzey ve Doğu Türkçelerine, yani Kıpçakça ve Çağataycaya bağlayan, Eski Türkçenin Orta Asyada bir devamı olan ve XIII—XIV. asırları içine alan yazı dili devresidir. Eski Türkçenin son mahsulleri olan Kutadgu Bilig ve Atebetü'l-hakayık'tan sonra bu geçiş devrinin eserleri sıralanır. Bunların arasında Nehcü'l-ferâdis tarih bakımından, 1310'da yazılmış olan Rabguzi'nin Kısasü'l-enbiyâ'sından, 1313'te yazılmış olan Muinü'l-mürîd'den, 1341'de yazılmış olan Kutb'ün Husrev ü Şîrin'inden ve 1353'te yazılmış olan Muhabbetnâme'den sonra beşinci gelmektedir. Yazılış tarihi kesin olarak belli olmamakla beraber 1358'den öncedir ve müellifi de 1360'ta ölmüştür. Muinü'l-mürîd yabancı nusurları çok fazla olan, türkçe bakımından fazla bir şey vermeyen küçük bir eserdir. Muhabbetnâme'nin eldeki şeklinin dili, tarihi ile hiç bir şekilde bağdaşamayacak kadar yenidir. Bunları göz önünde bulundurunca geçiş devrinin dili için Nehcü'l-ferâdis'in önemi daha iyi anlaşılır. Gerçekten Rabguzi'nin eseri ile beraber Nehcü'l-ferâdis iki büyük dil hazinesi olarak bu devrin başta gelen eserleridir.

Eserin daha başka nüshaları da olduğu bilinmekle beraber, ortada ilim âleminin faydalanacağı başlıca nüsha olarak Süleymaniye kütüp-

hanesindeki Yenicami nüshası vardır. Bu nüshanın istinsahı 1360 yılında müellifin ölümünden dört gün sonra tamamlanmıştır.

Nehcü'l-ferâdis'in dili üzerinde ilk ciddi çalışma Ali Fehmi Karamanlıoğlu'nun yaptığı denemedir. Türkoloji mezuniyet tezi olan bu denemesinde Karamanlıoğlu eserin baştan 50 sahifesini işlemiş, bu elli sahifenin transkripsiyonunu, gramerini ve indeksini vermiştir (bk. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Nehcü'l-ferâdis'in dil hususiyetleri*, 1954, Türkiyat Enstitüsü T. 441).

Nehcü'l-ferâdis'in tamamını ortaya koymak ve işlemek üzere uzun zamandan beri eser üzerinde Dr. Eckmann çalışmaktadır. Bu çalışmaların bazı neticelerini bugüne kadar derslerinde ve çeşitli yazılarında, bu arada *Fundamenta*'da da vermiştir. Eckmann'ın bu çalışmaları üç ciltte tamamlanacaktır. Birinci cilt faksimileye ayrılmıştır, ikinci cilt metin, üçüncü cilt mufassal gramer ve indeks olacaktır. Bugüne kadar eserin fişlenmesi tamamlanmış, gramerin tamamı hazırlanmış, metin transkripsiyonunun üçte biri yapılmıştır.

İşte bugün üzerinde durduğumuz kitap bu üç ciltlik hazırlığın yayınlanmış olan ve faksimileye ayrılmış bulunan birinci cildir.

Eser Türk Dil Kurumu yayınlarından olup büyük boyda 458 sahife tutmaktadır. Başa konan bir ön söz ve fihristten sonra faksimile verilmektedir.

On sahifelik ön sözde (s. III—XII) Eckmann eserin nüshaları, eserin mahiyeti ve eser üzerindeki çalışmalar hakkında etraflı ve toplu bilgiler vermekte, eseri sunmaktadır.

Sonra faksimilesi yapılan metnin fihristi (s. XIII—XIV) verilmekte, mukaddime, bablar ve fasıllar ve hâtimenin faksimiledeki sahife numaraları gösterilmektedir.

Kitabın bundan sonraki 444 sahifesi şimdilik ortadaki tek nüsha olan Yenicami nüshasının faksimilesidir. Faksimile sağ baştan başlayarak 444. sahifeye kadar gelmektedir (s. 1—444). Faksimilesi yapılan bu nüshanın her sahifesinde harekeli 17 satır vardır. Fakat hareketler asıl metne sonradan konmuş olup bu hususta dikkatli bulunmak lâzımdır.

ERGİN, MUHARREM

Dede Korkut Kitabı, I. Giriş-Metin-Faksimile, Ankara 1958.

(Bu kitabın tanıtması aşağıda Mecdut Mansuroğlu tarafından yapılacaktır.)

ERGİN, MUHARREM

Osmanlıca Dersleri, I, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1958.

(Bu kitabın tanıtması aşağıda Mecdut Mansuroğlu tarafından yapılacaktır.)

ERGİN, MUHARREM

Osmanlıca Dersleri, II, Eski Yazı - Arapça Unsurlar - Farsça Unsurlar - Aruz - Metinler, İstanbul 1958.

(Bu kitabın tanıtması aşağıda Mecdut Mansuroğlu tarafından yapılacaktır.)

ERTAYLAN, İSMAİL HİKMET

Külliyât-i Divân-i Kabûlî, İstanbul 1948.

Prof. İsmail Hikmet Ertaylan İstanbulun fethinin beş yüzüncü yıl dönümünü kutlama hazırlıkları yapılırken bu kutlamaya bir takım ilmi yayınlarla katılmak üzere çalışmalarını bu konu etrafında toplamıştı. Bugün de devam etmekte olan bu çalışmalar üç seri üzerinde yapılmaktadır. Bunlardan biri Fatih'in divanına, ikincisi Fatih devri tarihine, üçüncüsü Fatih devri eserlerine ayrılmıştır. Birinci seri iki kitabı içine alacaktır. Bunlardan biri Fatih divanının eldeki tek nüshasının lüks bir baskı içinde faksimilesi ve transkripsiyonu olacaktır. İkincisi Fatih divanının bugünün hattatları, tezhip ve minyatür san'atkârları tarafından bir san'at eseri olarak hazırlanan fevkalâde nüshasıdır. Bu nüsha için çeşitli hattatlar, tezhipçi ve minyatürcüler çalıştırılmış, bütün divan, her sahifesi ayrı bir yazı ile yazılıp tezhiplenmiş olarak, klişeye verilecek orjinal levhalar halinde tamamiyle hazırlanmıştır. Yakında baskısı da yapılacaktır. Prof. Ertaylan'ın Fatih çalışmalarının o devir tarihine ayrılan ikinci serisi de Fatih ve fütuhâtı ile Fatih ve medeniyeti konularını içine alan iki kitaba ayrılmıştır. Bunlardan birincisi olan Fatih ve fütuhâtı adlı eserin birinci cildi çıkmış, diğerleri henüz basılmamıştır.

Ertaylan'ın üçüncü Fatih serisinde "Fatihin ya doğrudan doğruya kendi adına veyahut da zamanı vezirlerinden, âlimlerinden veya büyüklerinden birinin adına yazılmış olan yegâne yahut da ender eserlerin faksimileleri" yer almaktadır. Bu seriden şimdiye kadar üç kitap çıkmıştır. İşte şimdi üzerinde durduğumuz Kabuli Divanı bu üç kitaptan birincisidir.

Hakkında fazla bilgi olmayan, hayatının bilinen tarafları ancak kendi eserinden ve arkadaşı Hâmidî'nin divanından çıkarılan Kabuli İstanbulla İrandan gelen, İran Türklerinden olduğu anlaşılan bir şairdir. 1437'de doğmuş, 1472'de İstanbulla gelmiş, bir kaç yıl Fatih'in maiyetinde bulunduktan sonra gözden düşmüş ve 1478'de 41 yaşında iken ölmüştür. Fatih'e sunduğu divanını otuz dokuz yaşında iken 1476'da toplamıştır. İşte Prof. Ertaylan'ın kitabı bu divanın faksimilesini vermektedir.

Edebiyat Fakültesi yayınlarından olan eser büyük boyda 410 sahife tutmaktadır. Bir ön sözden (s. 1—2) sonra 24 sahifelik bir giriş (s. 3 — 28) ile 381 sahifelik faksimileyi içine almaktadır.

Kabuli ve divanı başlığını taşıyan giriş bölümünde Ertaylan, Kabuli, Kabuli'nin doğumu, Kabuli'nin tahsil ve terbiyesi, Kabuli'nin seyahati ve İstanbulla gelişi. Kabuli'nin ölümü, Kabuli'nin divanı üzerinde incelemeler yapmakta, etraflı bilgiler vermektedir.

Bundan sonra gelen faksimile sağ baştan başlayarak 378. sahifeye kadar devam etmektedir. Kabuli divanı esas itibariyle farsçadır. İçinde çok az sayıda türkçe şiir vardır. Bu bakımdan Kabuli'nin divanı arkadaşı Hâmidî'nin divanı ile beraber edebî bakımdan değil, daha çok tarihi teyit eden bir eser olması bakımından önemlidir. Faksimilesi yapılan nüsha Fatih adına tertip edilmiş, yazılmış, tezhiplenmiş ve ciltlenmiş olan tek nüshadır ve Ayasofya kütüphanesinde bulunmaktadır. İç kapakta, giriş, kaside, gazel bölümlerinin başında bulunan dört parça tezhip faksimilede de renkli olarak basılmıştır. Divanın dîbâçesi 1—22. sahifeler arasındadır. Sonra kasideler bölümü (s. 23—208) gelmekte, bunu hezeller bölümü (s. 209—228) takip etmektedir. Dördüncü bölümde gazeller yer almakta (s. 229—347), bu bölümün sonuna rübâîler, müfredler ve hâtime ilâve edilmiş bulunmaktadır (s. 347—351). Bundan sonra beşinci bölüm olarak gazeliyât-i türkî başlığı altında 11 türkçe gazel gelmektedir (352—355). Nihayet altıncı bölüm olarak divanın yazılışı sırasında kaleme alınmış olan ve Fatihî metheden kasideler bölümü gelmektedir (s. 356—378).

ERTAYLAN, İSMAİL HİKMET

Külliyât-ı Divan-ı Mevlânâ Hâmîdî, İstanbul 1949.

Bu kitap da, Kabuli Divanı gibi, Fatih devri eserlerine ayrılan üçüncü seride yayınlanan bir eser olup bu seride çıkan üç kitaptan biri ve Kabuli'den sonra serinin ikinci kitabıdır.

Hâmîdi de Kabuli gibi İstanbula İrandan gelmiş olan bir şairdir. İsfahanda doğmuş, orada büyümüş, orada tahsil ve terbiye görerek yetişmiştir. Sonra hayatının seyahat devri başlayan şair otuz yıllık bir dolaşmadan sonra olgun çağında Osmanlı ülkesine gelmiş, yirmi yıl Fatih'in meclisinde bulunduktan sonra, 1477 yılında yaptığı bir çiylik yüzünden maiyetten kovulmuş, arkasından Bursaya sürülmüş, nihayet uzun ömrünü II. Bâyezid zamanında tamamlamıştır.

Hâmîdi Kabuli'den çok kuvvetli bir şair olup türkçeye de ondan daha çok hâkimdi. Divanından başka Fatih adına yazılmış *Câm-i Suhangûy* adlı farsça bir fahnâmesi olduğu gibi manzum küçük bir Tevârih-i Âl-i Osman da yazmıştır. Fakat asıl önemli eseri tabii büyük divanıdır. İşte Prof. Ertaylan bu büyük divanın faksimilesini vermiştir.

Hâmîdi divanı, isminde de ifade edildiği gibi, gerek içine aldığı bölümler bakımından, gerek hacim bakımından bir külliyattır. Faksimile ettirilen nüsha, aynı zamanda hattat olan ve padişahın kütüphanesi için başka eserler de istinsah etmiş bulunan Hâmîdi'nin Fatih adına kendi el yazısı ile tertip ettiği nüshadır. Bu nüsha şimdi Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde bulunmaktadır. Üç renkli mürekkeple yazılmış olan eserin bu renklerinin altın yaldızlarıyla beraber faksimilede de aynen verilmesine çalışılmış, bu güç basım işi basımevinde bizim nezaretimiz altında yürütülmüştür.

Bu divan külliyatı dört büyük bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölüm dîbâçedir. İkinci bölüm şairin kendi hayat hikâyesini içine alan Hasbihal-nâmedir. Üçüncü bölüm kasaid ve tevârih, dördüncü bölüm gazeliyat ve mukattaat bölümleridir. İlk iki bölüm farsçadır, son iki bölümün ise büyük bir kısmı yine farsça olup arada bir çok da türkçe kaside ve gazel vardır.

Prof. Ertaylan'ın bu eseri de Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 644 sahife tutmaktadır. Fihrist ve ön sözden (s. III—VI) sonra Hâmîdi ve eserleri hakkındaki giriş bölümü gelmektedir.

Geniş bir inceleme olan giriş bölümünde (s. 1—91) önce Hâmidî'nin hayatı ele alınmakta, doğduğu yer, tahsil ve terbiyesi, seyahatleri, Osmanlı ülkesine gelişi, burada geçirdiği zaman, gözden düşüşü ve sürülmesi, ailesi ve çocukları etraflıca incelenmektedir. Sonra Hâmidî'nin eserlerine geçilerek edebî eserleri (divan külliyatı), ilmi eserleri (Câm-ı Suhangûy ve Tevârih-i Âl-i Osman), san'at eserleri (kendi hattı ile yazdığı eserler) anlatılmaktadır. Bu bölümün sonunda beş sahifelik bir şahıs ve yer adları indeksi ile bir sahifelik tashihler vardır. Bundan sonra faksimile bölümü gelmektedir.

Faksimile bölümü sağ baştan başlamak üzere 543 sahife tutmaktadır. Bu bölümün başında külliyatın Ertaylan tarafından çıkarılmış 11 sahifelik geniş bir fihristi bulunmakta, bundan sonra eserin faksimilesi verilmektedir. Dîbâçeden sonra 55. sahifeye kadar devam eden Hasbihal-nâme gelmekte, ondan sonra kasâid ve tevârih bölümü (s. 57—346) bulunmaktadır. Son bölüm ise yine bir girişle başlayan gazeliyat ve mukattaat bölümüdür (s. 347—530). Normal olarak alfabetik sırayla tertip edilen gazeller bölümünde bazı sahife yanları da kullanılmıştır.

ERTAYLAN, İSMAİL HİKMET

Falnâme, İstanbul 1951.

Bu kitap da Prof. Ertaylan'ın üçüncü Fatih serisinden olup, bu seriden çıkmış olan üç kitaptan biri ve serinin dördüncü kitabıdır. İstanbul Üniversitesi yayınlarından olup büyük boyda 150 sahife tutmaktadır.

Eser giriş ve faksimile olmak üzere iki bölümden ibarettir.

Küçük bir ön sözden sonra başlayan ve *Falnâme* başlığını taşıyan giriş bölümünde (s. 1—42) Prof. Ertaylan sırasıyla islâmiyette falın kıymeti, falın neveleri, Kur'an falı, falnâmeler ve neveleri, kendisinin tesbit ettiği falnâmeler üzerinde etraflı bilgiler vermektedir.

Faksimile bölümünde (sağ baştan s. 1—106) Fatih'in emriyle hazırlanmış olan bir falnâme verilmektedir. Bu türkçe falnâmenin müellifi kendi isminden bahsetmemektedir. Metin okunaklı ve harekelidir. İki büyük dairede kırmızı ve siyah olmak üzere iki mürekkep kullanılmış, faksimilede de bunlar renkli basılmıştır.

ERTAYLAN, İSMAİL HİKMET

Sultan Cem, İstanbul 1951.

Bu eser Prof. Ertaylan'ın, İstanbul fethinin beş yüzüncü yıl dönümü münasebetiyle, yukarıda gördüğümüz üç Fatih serisi dışında müstakil bir cilt olarak hazırladığı bir kitaptır. İş Bankası tarafından lüks bir şekilde bastırılan eser renkli ve renksiz bir çok resim ve minyatür ile de süslenmiştir.

En büyük boyda, resimler dışında 506 sahife tutan eser inceleme ve faksimile olmak üzere iki büyük bölüme ayrılmaktadır. Kitabın kapağı, ortasında Hüseyin Tahirzade tarafından yapılmış Cem minyatürü bulunan ve etrafı Rikkat Kunt tarafından tezhiplenen renkli bir levha halindedir. Bundan sonra Fatih'in Bellini tarafından yapılan meşhur tablosunun renkli kopyası vardır. Arkasından bir sahifelik bir ön sözle eser takdim edilmekte, ön sözü takip eden renkli bir Sultan Cem tablosundan sonra inceleme kısmı başlamaktadır.

248 sahife tutan inceleme kısmı "Sultan Cem İslâm diyarında", "Sultan Cem ecnebi diyarında", "Cem'in eserleri" olmak üzere ikisi büyük biri küçük üç bölüme, Profesörün deyişi ile üç kitaba ayrılmıştır.

"Sultan Cem İslâm diyarında" bölümünün (s. 1—133) birinci kısmı "Ana vatanda" başlığını taşımaktadır. Burada (s. 1—68) Cemin annesi, doğumu, büyümesi, yetişmesi, Fatih'in ölümüne kadar olan hayatı, bu arada bu devrin tarihî hâdiseleri incelenmektedir. Bu kısmın sonunda Abdülhak Hâmid'in Hattat Macit tarafından yazılmış olan "Türbe-i Fatihî Ziyaret" şiiri çerçevesi renkli olarak süslenmiş iki sahife halinde yer almaktadır. Bundan sonra birinci bölümünün ikinci kısmı başlamaktadır.

Bu ikinci kısımda (s. 68—108) "Tac ve taht savaşları" başlığı altında Fatih'in ölümünün şarkta ve garpta uyandırdığı akisler, bunun dahildeki tesirleri, Cem ile Bayezid arasında başlayan taht mücadelesi, bu mücadelenin Cemin hezimetini ve Mısır'a ilticasına kadar geçen safhaları incelenmektedir.

Birinci bölümünü üçüncü kısımda (S. 109—133) "Mısırda" başlığı altında Cemin Mısır'a gidişinden Anadolu'ya dönüşüne ve Rodos şövalyelerine müracaatine kadar geçen hayatı, bu zaman zarfındaki hadiseler incelenmektedir. Bundan sonra incelemenin ikinci büyük bölümüne geçilmektedir.

“Sultân Cem ecnebi diyarında” adını taşıyan ikinci bölümün (s. 134—239) birinci kısmı “Radosta” başlığı altında Cemin Radostaki hayatını, bu devrede olan hadiseleri anlatmaktadır.

İkinci bölümün “Fransada” başlığını taşıyan ikinci kısmı (s. 170—213) Cemin Fransaya gidişinden Papaya teslimine karar verilmesine kadar geçen hayatını ve bu devrede olup bitenleri hikâye etmektedir.

İkinci bölümün üçüncü kısmı (s. 214—232) “Romada” başlığı altında Cemin İtalyaya geçirilmesinden Fransa kralının onu Papadan istemesine kadar geçen devreyi içine almaktadır.

Nihayet ikinci bölümün dördüncü ve son kısmında (s. 233—239) “Napolide ölümü” başlığı altında Cemin ölümü, cenazesinin Türkiyeye getirilmesi, faciannın sonu, bu devredeki hadiseler incenmektedir.

Bundan sonra küçük bir başlık altında Cemin ailesi ve çocukları üzerinde durulmakta (s. 239—240) ve incelemenin üçüncü bölümü olan son bölüme geçilmektedir. Ayrı bir başlık taşımayan bu küçük bölümde (s. 240—241) Cemin el yazısından, imlâsından bahsedilmekte ve eserleri üzerinde durulmaktadır. Böylece inceleme kısmı da burada bitmektedir.

Bu incelemenin sonunda, sırayla, bibliyografya (s. 242—245), resimlerin izahı (s. 246—247) ve eserin fihristi (s. 248) vardır. Bundan sonra faksimile kısmına geçilmektedir.

Faksimile kısmı sağ baştan başlamak üzere 255 sahife tutmaktadır. Bu faksimilede farsça divanının bir kısmı ile türkçe divanının tamamı verilmiştir.

Cemin farsça ve türkçe divanının bir çok nüshaları vardır. Bunlar bazan ayrı ayrı, bazan bir arada bulunmaktadır. Faksimilesi yapılan nüsha çok okunaklı, çok temiz, tezhipli ve san’at değeri taşıyan bir nüshadır. Bursada Haraççioğlu Kütüphanesinde olan bu nüsha tarafımızdan tesbit edilerek Prof. Ertaylan’a haber verilmiş (bk. Muharrem Ergin, *Bursa kitaplıklarındaki türkçe yazmaları arasında*, İ. Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, IV, sa. 1—2, İstanbul 1950, s. 122—123), Profesör de faksimile için bu nüshayı seçmiştir. Nüsha tezhipli, başlık ve çerçeveler altın yaldızlıdır. İçinde hem farsça, hem de türkçe divan vardır. Faksimileye farsça divanın baştan 64 sahifesi, türkçe divanın ise tamamı alınmıştır. Farsça divanın dört formalık parçası faksimile bölümünün başında 1—64. sahifeler arasındadır. Sonra 67—254. sahifeler arasında türkçe divan yer almaktadır. Nüshanın başında bir kapak tezhibi, farsça ve türkçe divanların başında da birer başlık

tezhibi vardır. Bu üç tezhip de faksimilede renkli olarak basılmıştır. Fakat çerçeve ve başlıklardaki altın yıldız faksimilede yalnız dört formalık farsça divan parçasında verilmiş, bu işin güçlüğü karşısında türkçe divan kısmı tamamiyle siyah basılmıştır.

Eserin kapaktan itibaren inceleme kısmına serpiştirilmiş olan resimlerin hepsi parlak kâğıda basılmış olup bunlarda 10 tanesi renkli, 16 tanesi renksizdir.

ERTAYLAN, İSMAİL HİKMET

Ahmed-i Dâî, Hayatı ve eserleri, İstanbul 1952.

Her yıl yaz aylarında hocalar Anadolu'da inceleme gezilerine çıkmakta ve taşra kütüphanelerinde araştırmalar yapmaktadırlar. Bu araştırmalar neticesinde son zamanlarda Türk dil ve edebiyatının önemli bir çok eserleri tesbit edilmiş, türkoloji sahasında büyük keşifler yapılmıştır. Bu keşiflerin başında Bursada Sadeddin Buluç tarafından bulunan *Behcetü'l-hadâik* ile tarafımızdan bulunan *Şerhü'l-menar* gelir (bk. Muharrem Ergin, *Bursa kitaplıklarındaki türkçe yazmalar arasında*, İ. Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, IV, sa. 1—2, İstanbul 1950). Eski Türkçeyi Batı Türkçesine bağlayan, Batı Türkçesinin XIII. asırdan önceki durumunu, başlangıcını içine alan aşağı yukarı bir iki asırlık çok önemli devre, metinleri ele geçmediği için, Türk dilinin başlıca karanlık devresi olarak kalmıştır. Bu devrenin ilk metinleri olarak ele geçen bu iki eser işlendikten sonra bu karanlık devreyi geniş ölçüde aydınlatacaktır. Onun için bu iki eserin ortaya çıkmasına türkolojide son zamanların en büyük keşfi, belki de Divanü Lügâti't-türk'ten sonraki en önemli keşif olarak bakmak yanlış olmaz.

İşte Ahmed-i Dâî'nin divanını, Çengnâme'sini ve iki küçük manzum eserini içine alan bir külliyatı böyle bir inceleme gezisinde bulunmuştur. Bu çok önemli külliyatı Burdur kütüphanesinde Ahmed Ateş bulmuştur (bk. Ahmed Ateş, *Burdur-Antalya ve havalisi kütüphanelerinde bulunan türkçe, arapça ve farsça bazı mühim eserler*, İ. Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, II, sa. 3—4, İstanbul 1948). Öteden beri Ahmed-i Dâî bir iki türkçe şiiri ile, bilhassa meşhur gazeli ile bilinirdi. Ahmed Ateş'in bu keşfi ve buna ilâve olarak daha bir çok eserlerini ortaya çıkaran Prof. Ertaylan'ın çalışmaları Ahmed-i Dâî'yi bugün 17 eseri ile karşımıza çıkarmış bulunmaktadır. Bu 17 eserin bir kısmının tamamını, bir kısmının parçalarını kitabına almış

bulunan Prof. Ertaylan XIV. asrın sonu ile XV. asrın ilk yarısının bu en büyük şairini bütün cepheleri ile ortaya çıkarmış, edebiyatımızın kaybolmuş bulunan bu büyük kıymetini, bütün şairliği, nâsirliği, bilgini ile, asırların karanlığından sıyrıp aydınlığa kavuşturmuştur.

Prof. Ertaylan'ın eseri Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 638 sahife tutmaktadır. Kitap inceleme ve faksimile olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. İki sahifelik fihrist, iki sahifelik tashihler ve bir sahifelik bir ön sözden sonra inceleme kısmı başlamaktadır.

191 sahife tutan inceleme kısmı üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Ahmed-i Dâî'nin hayatı, ikinci bölümde Osmanlı edebiyatındaki yeri, üçüncü bölümde eserleri incelenmektedir.

Ahmed-i Dâî'nin hayatı bölümünde (s. 1—28) sırayla doğum yeri, doğum yılı, adı, babasının ve dedesinin adı, mahlası, tahsil ve terbiyesi, seyahatleri ve Osmanlı ülkesine gelişi, temas ettiği tarihî şahsiyetler ve yaşadığı muhit ve nihayet ölümü üzerinde durulmaktadır.

Ahmed-i Dâî'nin Osmanlı edebiyatındaki yeri bölümünde (s. 29—64) nâzımlığı ve san'atkârlığı, şairliği, nasirliği, hattatlığı incelenmekte, mukayeseleri yapılarak o devir şairlerine üstünlüğü belirtilmekte, devrinin en büyük şairi olduğu ifade edilmektedir.

Ahmed-i Dâî'nin eserleri bölümünde (s. 65—191) önce manzum eserleri ele alınarak sırasıyla Esrarnâme, Tefsir tercümesinin manzum mukaddimesi, Türkçe divanı, Câmâsbnâme tercümesi, Çengnâme, Ukdü'l-cevâhir, Farsça divanı, Mutâyebat, Mansurnâme, Vasiyet-i Nûşirvan tanıtılmakta, gözden geçirilmektedir. Sonra mensur eserlerine geçilerek sırayla Tefsir tercümesi, Terceme-i Eşkâl-i Nasîr-i Tûsî, Tezkiretü'l-evliya, Teressül, Tabir-nâme tercümesi, Cinân-ı Cenân, Sirâcü'l-kulûb, Tıbb-ı Nebevî tercümesi, Miftâhü'l-cennet, Vesiletü'l-mülûk hakkında bilgiler verilmekte, bu eserleri tanıtılmaktadır.

Faksimile kısmı kitabın sağ başından başlamakta ve 429. sahifeye kadar devam etmektedir. "Külliyat-ı Ahmed-i Dâî" adı verilen bu kısım bir içindikiler cetvelinden sonra manzum eserlerle başlamaktadır. Önce Tefsir mukaddimesi verilmiştir (s. 1—10). Sonra Türkçe divanı gelmektedir (s. 11—144). Bu divan Burdur külliyatındaki divandır. Bunun arkasından Câmâsbnâme'nin faksimilesi verilmiştir (s. 145—154). Sonra Çengnâme'ye geçilmektedir (s. 155—262). Bu değerli mesnevinin Burdur külliyatındaki tamamı verilmiştir. Burdur külliyatının yapıları birbirine karışmış, bazıları da düşmüştür. Çengnâme'nin karışık sahifeleri, basılırken, konunun akışına göre tarafımızdan sıraya konmuş,

böylece faksimiledeki nüsha ortaya çıkmıştır. Eserin daha sonra Vasfi Mahir Kocatürk tarafından Sivasta tam bir nüshası daha bulunmuş, bu nüshanın fotoğrafı da Türkoloji Bölümüne getirilerek üzerinde tez yaptırılmıştır. Faksimilede bu mesneviden sonra sırayla şu manzum eserler yer almaktadır: Ukudü'l-cevâhir (s. 263—272), Farsça divanı (s. 273—288), Mutâyebat (s. 286—296), Vasiyet-i Nûşirvan (s. 297—308).

Faksimiledeki mensur eserler de şöyle sıralanmıştır: Eşkâl-i Nasîr-i Tûsî tercümesi (s. 311—321), Teressül (s. 323—328), Ta'birnâme tercümesi (s. 329—338), Tefsir tercümesi (s. 339—348), Cinân-i cenân (s. 349—367), Sirâcü'l-kulûb (s. 369—383), Tıbb-i Nebevî tercümesi (s. 385—402), Miftâhü'l-cennet (s. 403—421), Vesiletü'l-mülûk (s. 423—429).

Türkçe divan ve Çengnâme dışında, faksimilede küçük eserlerin tamamı, büyük eserlerin ise birer parçası verilmiştir.

ERTAYLAN, İSMAİL HİKMET

Fatih ve Fütûhatı, I, Bizans ve Karadeniz, İstanbul, 1953.

Bu eser Prof. Ertaylan'ın Fatih devri tarihine ayrılan ikinci Fatih serisinin birinci kitabının birinci cildir. Birinci cildin ikinci kitabı Fatih'in diğer fütuhata saklanmıştır. Bu serinin yine iki cilt halinde tasarlanan ikinci kitabı da o devrin medeniyet tarihine ayrılmıştır.

Prof. Ertaylan'ın bu eseri Türkiye Şeker Fakrikaları A. Ş. tarafından basılmış olup en büyük boyda 360 sahife tutmaktadır. Lüks baskılıdır. Kapağında Fatih'in renkli bir resmi vardır. İçine 11 tane renkli, 53 tane renksiz resim yerleştirilmiştir. İki sahifelik bir ön söz (s. III—IV) ile takdim edilen eser üç kısma ayrılmaktadır.

Birinci kısım (s. 3—229) Bizans fütuhatını içine almaktadır.

İkinci kısım (s. 230—304) Karadeniz fütuhatına ayrılmıştır. Bu kısımda sırayla Amasranın fethi (s. 230—250), Sinop fethi (s. 251—257), Trabzon fethi (s. 258—274) ve Kırımın ilhaki (s. 275—304) yer almaktadır.

Üçüncü kısım (s. 1—43) Vesikalar bölümü olup burada fetih üzerine yazılmış Avrupa kaynaklarından bazılarının faksimile yolu ile verilen parçaları vardır.

Eserin sonuna kaynaklar (s. I—V) ile resimlerin izahı (s. VII—VIII) eklenmiştir.

ERTAYLAN, İSMAİL HİKMET

Âdilşâhîler, Hindistanda Bir Türk-İslâm Devleti, İstanbul 1953.

Hindistanda Deken'de 1489'da kurulup 1686 — 1688 yıllarında Evrengezib tarafından ortadan kaldırılan Âdilşâhîler devletinin kurucusu Yusuf Âdilşâh'ın II. Muradın oğlu, Fatihin kardeşi olduğu şeklinde bir tarihî rivayet vardır. İşte Prof. Ertaylan bu rivayet dolayısıyla beş yüzüncü fetih yılı dönümü yayınları arasına Âdilşâhîler tarihini de almıştır.

Bazı tıbbî eserler yayınlamış bulunan Dr. Cevdet Aykan tarafından lüks baskı ile bastırılan bu kitap en büyük boyda çift sütunlu 90 sahife tutmaktadır. Kapakta ortada Yusuf Âdilşâh'ın Tahirzâde'ye yaptırılan renkli bir minyatürü yer almıştır. Kitabın içine de renkli, renksiz bazı resimler ilâve edilmiştir.

İki sahifelik bir ön sözden ve fihristten sonra başlayan eserde 83 sahife içinde Yusuf Âdilşâh'ın kim olabileceği araştırılmakta, Âdilşâhîlerin siyasî tarihi ve medeniyeti anlatılmaktadır.

ERTAYLAN, İSMAİL HİKMET

Gazi Geray Han, Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1958.

55 yıllık ömrü XVI. asrın ikinci yarısını doldurmuş bulunan (1553—1608) Kırım Hanı Bora Gazi Geray Han yirmi yılı iki devreli olarak hanlıkla geçen maceralı ve mücadeleli hayatı arasında Türk edebiyatı tarihine değerli eserler bırakmış bir şairdir. Eski edebiyatımızda kahramanlık şiiri denince akla hemen onun "*gerine*" redifli meşhur gazeli gelir. Şiirlerinde Gazâî mahlasını kullanmıştır. İşte Prof. Ertaylan bu şair hanın hayatını ve eserlerini geniş vesikalarla ortaya koymuştur. Gazi Geray'ın divanı, Gül ü Bülbül adlı bir mesnevisi, Hoca Sadeddin Efendiye manzum mektupları ve mensur olarak, yarlıkları, resmî ve hususî mektupları vardır. Prof. Ertaylan kitabında eserlerinin bir çok örneklerini toplamış ve divanın eldeki nüshasını vermiştir.

Kırım Türkleri Yardımlaşma Cemiyeti tarafından yayınlanan eser büyük boyda 92 sahife tutmaktadır. K. T. Y. Cemiyetinin bir ön sözü

ile (s. 3—4) sunulan kitap inceleme ve divançe olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

İnceleme bölümünde (s. 5—64) Gazi Geray'ın önce hayatı (s. 5—31) anlatılmakta, sonra eserlerine geçilmektedir. Eserleri bahsinde şiirleri beşe ayrılarak lirik şiirleri (s. 31—36), hamasî şiirleri (s. 36—40), mizâhî ve hicvî şiirleri (s. 40—46), tâlimî şiirleri (s. 46—50), tahkiyevî şiirleri (s. 50—57) başlıkları altında incelenmekte, sonra mensur eserleri üzerinde durulmakta (s. 57—61), arkasından dili ve sanatı gözden geçirilerek (61—64) inceleme bölümü tamamlanmaktadır.

Divançe bölümünde (65—89) şiirlerinin tamamını içine alan divanı ele geçmemiş bulunan Gazi Geray'ın eldeki tek divançesi faksimile ve metin halinde verilmektedir. Çift sahifelerde faksimile, tek sahifelerde metin vardır. Faksimilesi yapılan bu nüsha büyük sahifeleri çift sütun üzerine dîvânî yazı ile yazılmış bir nüsha olup Avukat Halil Edhem Arda'nın hususî kütüphanesindedir.

Eserin sonunda bir yanlış-doğru cetveli (s. 90), kaynaklar (s. 91) ve fihrist (s. 92) vardır.

ERTAYLAN'IN DİĞER ESERLERİ

Şimdi emekliye ayrılmış bulunan Prof. Ertaylan Fakültede iken bunlardan başka aşağıdaki eserlerin yayınlanması işini de ele almıştır. Hepsi XV. ve daha önceki asırlara ait bulunan bu eserlerin faksimileleri bastırılmış olup mukaddimeleri de bugünlerde matbaaya verilmek üzeredir:

1. *Behcetü'l-hadâik*. Yukarıda da bahsettiğimiz XIII. asırdan önceye ait çok önemli eser.
2. *Yusuf ü Züleyha*. Kıımlı Mahmud'un eserinin Halil oğlu Ali tarafından Kıım türkçesinden eski Anadolu türkçesine çevrilmiş şeklinin tamam bir nüshasıdır.
3. *Bahrü'l-hakâik*.
4. *Tabiatnâme*.
5. *Karahisari'nin manzum bir risalesi*.
6. *İlâhi Divanı*. İlâhi'nin Fatih adına yazdığı divanın Bursadaki nüshası.

7. *Lûtfi Divanı*. İlk Çağatay şairlerinden Lûtfi'nin divanının Bursa nüshası.

8. *Maarifnâme*. Sinan Paşa'nın şimdiye kadar bilinmeyen, XV. asır türkçesinin çok mükemmel bir örneği olan büyük mensur eseri.

9. *Aynî Divanı*. Aynî-i Tirmizî'nin Sultan Cem için yazdığı şiirlerle dolu olan eseri. Bu eserin yalnız klişeleri yaptırılmış, fakat faksimilesi henüz bastırılmamıştır.

KAPLAN, MEHMED

Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1948.

1942'de doktora tezi olarak hazırlanmış bulunan bu kitap Namık Kemali bütün cepheleri ile derli toplu bir şekilde ele alan ilk ilmî ve objektif bir eserdir. Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 244 sahife tutmaktadır. Dört sahifelik mufassal bir fihrist ve bir sahifelik bir ön sözden sonra, incelemenin gayesini ve plânını veren bir mukaddime ile (s. 3—8) başlayan eserde 221. sahifeye kadar sekiz bölüm içinde Namık Kemal'in hayatı, fikirleri ve eserleri incelenmekte, sonra varılan sonuçları toplayan netice (s. 222—230), bibliyografya (s. 231—233) ve tezin hazırlanmasından basımına kadar geçen zamanda çıkmış tetkiklere temas eden notlar (s. 235—237) gelmektedir.

KAPLAN, MEHMED

Şiir Tahlilleri, Âkif Paşa'dan Namık Kemal'e kadar, İstanbul 1954, ikinci baskı 1958.

Ön sözde Mehmed Kaplan'ın da dediği gibi "Türk şiiri ile meşgul olanlara, metin tahlili hakkında umumî bir fikir ve bazı örnekler vermek" gayesi ile yazılan bu kitap "Tanzimat'tan Cumhuriyet devrine kadar Türk şiirinin başlıca mümessillerinin bazı tipik eserlerini, hem kendi içlerinde, hem de zamanın akışına göre" tahlil etmektedir. Bu tahlilde "metnin kendi içinde incelenmesi ön plâna" alınmış, gerek-tikçe "müellif ve devri ile olan münasebetlerine" işaret edilmiş, metnin ruhu ile üslûbu "birbiri ile münasebetli bir şekilde" incelenmiş

“kompozisyon meselesi üzerinde ısrarla” durulmuştur. Bu eser bu vadede ilk ve tek kitaptır. 1958’de Anıl Kitabevi tarafından ikinci basması yapılmıştır.

Edebiyat Fakültesi yayınlarından olan eser büyük boyda 160 sahife tutmaktadır. İçinde, önce metin, sonra tahlili verilmek suretiyle, sırayla şu 15 şiirin tahlilleri yapılmaktadır (s. 1—156): *Kaside-i adem* — Âkif Paşa, *Münâcât* — Şinasi, *Hürriyet Kasidesi* — Nâmık Kemal, *Tercî-i bend* — Ziya Paşa, *Ondokuzuncu asır* — Sâdullah Paşa, *Külbe-i iştiyak* — Abdülhak Hâmid, *Yakacıkta akşamdan sonra bir mezar âlemi* — Recâîzâde Mahmud Ekrem, *Köylü Kızların Şarkısı (Nişanlı Kız)* — Muallim Naci, *Elhân-ı Şitâ* — Cenab Şehabeddin, *Sis* — Tevfik Fikret, *Yollar* — Ahmed Hâşim, *Süleymaniye Kürsüsü*’nden bir parça — Mehmed Âkif, *Halûk’un Amentüsü* — Tevfik Fikret, *Altın Destan* — Ziya Gökalp, *Açık Deniz* — Yahya Kemal. Sonra kitap bir netice ile (s. 157—160) bağlanmaktadır.

KARAHAN, ABDÜLKADİR

Fuzulî, Muhiti, hayatı ve şahsiyeti, İstanbul 1949.

1944’te doktora tezi olarak hazırlanmış bulunan bu kitap Fuzulî’nin hayatı üzerinde yazılmış en geniş eserdir. Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 345 sahife tutmaktadır. Başında mufassal bir fihristten sonra Prof. Ali Nihad Tarlan’ın bir takdim yazısı vardır. Bundan sonra müellifin mukaddimesi, faydalandığı Fuzulî metinleri, transkripsiyon sistemi ve kısaltmalar ile (s. I—XVI) esere girilmektedir. Kaynakların tenkidini ve bibliyografik icmali içine alan Giriş’ten (s. XIX—XXIII) sonra birinci bölümde (s. 1—64) XVI. asırda Irak ve Bağdad, ikinci bölümde (s. 67—110) Fuzulî’nin şahsiyeti incelenmektedir. Bunu netice (s. 213—217) ve vesikalar kısmı (s. 219—259) takip ediyor. Arkasından notlar ve açıklamalar (s. 261—283), bibliyografya (s. 287—294), indeks (s. 295—308), düzeltmeler, Fuzulî’nin eserlerinden veya ilgili kitaplardan alınmış 10 sahifelik fotoğraflar ve bir Irak haritası geliyor. Eserde ayrıca renkli bir Fuzulî minyatürü ile çeşitli Irak ve Fuzulî resimleri vardır.

KARAHAN, ABDÜLKADİR

Nabi, İstanbul 1953.

Doç. Karahan’ın bu kitabı Varlık yayınlarının Türk klâsikleri seri-

sinden olup küçük boyda 112 sahife tutmaktadır. Kitapta önce Nabi'nin hayatı ve sanatı incelenmekte (s. 3—20), sonra eserlerinden altlarında tercüme bulunan seçmeler verilmektedir (s. 22—110).

KARAHAN, ABDÜLKADİR

Nef'i, İstanbul 1954.

Varlık yayınlarının aynı serisinden olan bu kitap da küçük boyda 128 sahifedir. İnceleme ve metin olarak ikiye ayrılmaktadır. İnceleme bölümünde (s. 2—38) Nef'i'nin hayatı, eserleri ve sanatı üzerinde durulmuş, metin bölümünde de (s. 39—126) eserlerinden sahife altlarında tercüme bulunan seçmeler verilmiştir.

KARAHAN, ABDÜLKADİR

İslâm-Türk edebiyatında Kırk Hadis, toplama, tercüme ve şerhleri, İstanbul 1954.

1952'de verilmiş doçentlik tezi olan bu kitap Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 469 sahife tutmaktadır. Fihrist, türkçesinden başka fransızcası da olan bir mukaddime ve kısaltmalardan sonra (s. V—XXVIII) başlayan asıl eser bir giriş ve üç bölüme ayrılmaktadır. Giriş bölümünde (s. 1—44) kırk hadis hakkında bilgiler verildikten sonra birinci bölüm (s. 46—87) arap dilinde kırk hadis, ikinci bölüm (s. 89—130) İran dilinde kırk hadis tercüme, üçüncü bölüm (s. 131—301) Türk edebiyatında kırk hadis tercüme konularına ayrılmıştır. Bundan sonra türkçesi ve fransızcası ile netice (s. 303—307), notlar ve açıklamalar (s. 315—328), bibliyografya (s. 331—350), indeks (s. 351—364) ve kırk hadis fotokopileri (s. XXIX—LXXIII) bulunmaktadır. Kitabın sağ başına da kitabın fihristinin, neticenin ve hadislerin fihristinin arapçası konmuştur.

MANSUROĞLU, MECDUT

Çarhname (Ahmed Fakih), İstanbul 1956.

Doç. Mansuroğlu'nun yıllardan beri devam eden çalışmaları netice-

sinde Eski Anadolu Türkçesinin ilk metinleri birer birer aydınlığa kavuşma yoluna girmiş, bu metinlerin her türlü ihtiyacı karşılayacak olan ilmi neşirleri artık arka arkaya türkololi sahasındaki boşlukları doldurmağa başlamıştır. Çeşitli makale ve broşürleri neticesinde bu sahadaki çalışmaları ile ilim âleminin uzun zamandan beri dikkatini çeken Mansuroğlu, bugün kuvvetli bir ihtisas sahası hâline getirmiş bulunduğu Eski Anadolu Türkçesi üzerindeki araştırmalarına, bu devrin ilk metinlerini sözlük ve açıklamaları ile birlikte içine alan doktora tezi ile başlamış, bu metinlerin dil hususiyetleri ile devir türkçesinin türkçedeki yerini araştıran doçentlik tezi ile de devam etmiştir. Mansuroğlu bu çalışmalarına doçentlik tezinden sonra da fasıla vermemiş, metinleri teker teker daha fazla işleyerek ayrı ayrı müstakil eserler halinde ortaya çıkacak şekle sokmuş, böylece bu çalışmaların tam ve en son neticelerini verecek safhaya gelmiştir. İşte şimdi üzerinde durduğumuz kitap bu safhanın ilk eseridir.

XIII. asrın ilk yarısında yaşamış bulunan Ahmed Fakih bu ilk devrenin ilk şairi olup Çarhnâme adlı 83 beyitlik bir mesnevisi elimizde bulunmaktadır. İşte Mansuroğlu bu eseri işlemiş ve ilk mükemmel neşirini ortaya koymuştur.

Edebiyat Fakültesi yayınlarından olan eser büyük boyda 102 sahife tutmaktadır. Başında bir ön söz, sonunda bir fihrist ve düzeltmeler bulunmakta ve sırasıyla şu bölümleri içine almaktadır:

Şair ve eseri (s. 1—3). Burada önce şair, sonra eseri hakkında bilgi verilmektedir.

Metin (s. 4—9). Burada Çarhnâme'nin transkripsiyonlu metni verilmektedir.

Dil hususîlikleri (s. 10—68) bölümü eserin mufassal gramerini içine almaktadır. Burada önce imlâ hususiyetleri (s. 10—32), sonra ses hususiyetleri (s. 33—50) tesbit edilmekte, arkasından söz yapılışı (s. 40—47) ve söz bölümleri (s. 47—68) bahislerine geçilmektedir. Mansuroğlu eserin tasvirî bir gramerini yapmış, eksiksiz olarak bütün şekilleri tesbit etmiş, mukayeseli bir araştırma yapmağa lüzum görmemiştir.

Gramerî takip eden sözlük (s. 69—78) bölümünde kelime köklerinin mânâ ve yerlerini gösteren bir lügatçe bulunmaktadır.

Gramer dizini (s. 79—92) bölümü ile inceleme bitmektedir. Bundan sonra metnin dört sahife halinde faksimilesi verilmiştir.

MANSUROĞLU, MECDUT

Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri, İstanbul 1959.

Doç. Mansuroğlu'nun bu kitabı da Eski Adadolu Türkçesi üzerindeki uzun çalışmaların bir neticesi olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Böylece müellif bu sahadaki çalışmalarının bir bölümüne daha son şeklini vermiş ve Çarhnâme'den sonra Sultan Veled'in türkçe şiirlerini de ilmî bir neşir ve inceleme ile tam bir aydınlığa kavuşturmuştur. Mansuroğlu Sultan Veled metnini de yıllarca evvel doktora tezinde tesbit etmiş, sonra doçentlik tezinde bunun da üzerine tekrar eğilmiş, nihayet bu çalışmalarını daha ileriye götürerek Sultan Veled'e de ayrı bir eser halinde ortaya çıkacak son şeklini vermiştir. İşte şimdi üzerinde durduğumuz kitap bu eserdir.

Eserlerini umumiyetle farsça yazan, fakat arada türkçeye ve rumcaya da baş vuran Sultan Veled'in türkçe şiirleri 367 beyit tutmakta olup bunlardan 76 beyit İbtidânâme'de, 162 beyit Rebabnâme'de, geri kalanı da divanında 28 gazelde bulunmaktadır. Her eserinin elde bir çok nüshası vardır. İşte kitabında Mansuroğlu bu türkçe malzemeyi toplamış ve işlemiştir.

Eser Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 310 sahife tutmaktadır. İki sahifelik bir ön söz ve kısaltmalardan sonra eser Sultan Veled ve türkçe manzumeleri üzerinde yazılmış olan bir girişle başlamaktadır (s. 1—9). Bundan sonra metin kısmı gelmektedir.

Metin kısmında önce İbtidânâme'nin 76 beyti, arkasından Rebabnâme'nin 162 beyti, sonra da divanın bazısı tam bazısı parça olan 28 gazeli verilmiştir. Metin tabii, transkripsiyonlu ve edisyon kritiktir. İbtidânâme metni için 12, Rebabnâme metni için 12, divân metni için 6 nüsha karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada hiç bir nüsha esas alınmamış, bütün nüshalardan faydalanılarak bir esas nüsha meydana getirilmiştir. Nüsha farkları sahife altlarındadır. Mansuroğlu'ya göre Eski Anadolu Türkçesinde kuvvetli bir ihtimal olarak *kapalı e* de vardır. Metnin transkripsiyonunda bu kapalı *e* de gösterilmiştir.

Metin bölümünden sonra "Dil hususîlikleri" başlığı altında Sultan Veled'in grameri verilmektedir (s. 43—152). Mansuroğlu yeter derecede aydınlanmış olan türkçede metin gramerlerinin mukayeseli olmasına artık lüzum kalmadığı düşüncesindedir. Onun için burada da yine tasvirî gramer vermiştir. Fakat bu tasvirî gramer en geniş ölçüde tutulmuş.

gramer şekillerinde metnin bütün örnekleri toplanmıştır. Bu inceleme yine, yazılış hususiyetleri, ses hususiyetleri, söz yapılışı, söz bölümleri bahislerine ayrılmaktadır.

Gramerden sonra sözlük bölümü (s. 153—177), onun arkasından da gramer dizini (s. 179—196) gelmektedir. İnceleme kısmı burada biten eserin geniş bir fihrist ve düzeltmeler cetvelinden sonra (s. 197—206) faksimile kısmı başlamaktadır. “Levhalar” adını taşıyan bu bölümde İbtidânâme, Rebabnâme ve divan’ın çeşitli kütüphanelerden alınan ilgili sahifelerinin fotoğrafları verilmiştir (s. I—XCIX).

TANPINAR, AHMED HAMDI

XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, I, İstanbul 1956.

Prof. Tanpınar’ın bu büyük eseri Tanzimat edebiyatı tarihinin ilk ciddî ve esaslı örneğidir. Aynı zamanda san’atkâr olan müellifinin san’atkârane sezgi, görüş ve üslubu ile kaleme alınmış olan bu kitap bütün bir ömrü içine alan geniş bir çalışmanın mahsulü olarak karşımıza çıkmıştır. Yeni Türk Edebiyatının Servetifünun’a kadar olan ilk devresi bu eserle en büyük kitabına kavuşmuştur diyebiliriz.

Eserin ilk baskısı 1949’da yapılmıştır. Fakat bu baskı iyi kontrol edilememiş ve tertip bakımından çok hatalı çıkmış, bilhassa metinlerde bir çok tertip yanlışları kalmıştır. 1956’da çıkan ikinci baskısı bütün bu teknik kusurlardan kurtulduğu gibi, yeniden ele alınmış ve genişletilmiştir.

Eser Edebiyat Fakültesi yayınlarından olup büyük boyda 662 sahife tutmaktadır. Bir fihrist ve ön sözden sonra, Tanzimata kadarki Türk dil, şiir ve nesrinin karakteristik çizgilerini belirten Giriş bölümü ile (s. XV—XLVIII) asıl konuya girilmektedir. Eserde önce garplılaşma hareketine umumî bir bakış (s. 1—40) ve XIX. yüzyılın ilk yarısında Türk edebiyatı (s.42—96) bahisleri yer almakta, sonra sıra ile şu bölümler gelmektedir: Tanzimat seneleri (s. 97—128), Yeniliğin üç büyük muharriri: [Ahmet Cevdet Paşa, Münif Paşa, İbrahim Şinasi Efendi] (s. 127—188), Yeni Osmanlılar Cemiyeti (s. 189—223), Nevilerin gelişmesi (s. 224—278), Ziya Paşa (s. 279—321), Namık Kemal (s.322—432), Ahmet Mithat Efendi (s. 433—466), Recâizâde Mahmut Ekrem (s. 467—495), Abdülhak Hâmit (s. 496—595), Muallim Naci (s. 596—614).

TARLAN, ALİ NİHAD

Şiir mecmualarında XVI ve XVII. asır Divan Şiiri,
4 fasikül, İstanbul 1948, 1949.

Prof. Tarlan dördü hususî kütüphanesinde, biri Millet Kütüphanesinde bulunan yazma beş mecmuadaki XVI. ve XVII. asır şiirlerini yukarıda ismini kaydettiğimiz bir seride 4 fasikül halinde yayınlamıştır. Bunu yaparken Prof. Tarlan şiirlerinin başına şairlerin hayatını, sonuna da tezkirelerden toplanmış şiirlerini eklemiştir.

Hepsi Edebiyat Fakültesi yayınlarından olan bu serinin 1. fasikülü 1948'de yayınlanmış olup büyük boyda 118 sahife tutmaktadır. Rahmî ve Fevrî'nin şiirlerini içine alan bu fasikülün başında Tarlan'ın bir mukaddimesi, istifade edilen şiir mecmualarının tavsifi, kısaltmalar ve transkripsiyon sistemi vardır (s. III—VIII).

2. fasikül de 1948'de yayınlanmış olup büyük boyda 88 sahife tutmakta ve Ubeydî, Aşkî, Şem'î, İştretî'yi içine almaktadır.

3. fasikül de 1948'de çıkmıştır. Büyük boyda 95 sahifedir. Ulvî, Meâlî, Nihânî, Feyzî ve Kâtibî'yi içine almaktadır.

4. fasikül 1949'da yayınlanmıştır. Büyük boyda 110 sahife olup Reyânî, Hayretî, Haverî, Ahî, Peyamî ve Sâni'yi içine almaktadır.

Bütün bu fasiküllerde şiirlerin transkripsiyonlu metni verilmiş, altlarında da alındıkları yere işaret edilmiştir.

TARLAN, ALİ NİHAD

Fuzulî Divanı, I, Gazel, Musammat, Mukatta ve Rubâî kısmı, İstanbul 1950.

Prof. Tarlan'ın dört senede, biri basma altı nüshayı karşılaştırarak meydana getirdiği bu eser Fuzulî divanının yukarıda yazılı kısımları içine alan büyük bir bölümünün edisyon kritiğidir. Tarlan, bir iki yerde bir iki nüshadan daha istifade etmiş, ayrıca kitap basılırken eline geçen Ali Canip Yöntem nüshasının nüsha farkını da esere ilâve etmiştir. Transkripsiyonlu metin elde edilirken bir nüsha esas alınmamış, yalnız bir nüsha şiirlerin sırası için esas tutulmuştur.

Edebiyat Fakültesi yayınlarından olan eser büyük boyda 258 sahife tutmaktadır. Ön söz, transkripsiyon ve karşılaştırılan nüshaların tavsiyinden sonra (s. III—X) gazellerle divan metni başlamakta ve sırayla gazeller (s. 1—177), musammetler (s. 181—209), mukatta'lar (s. 213—226), rubâiler (s. 229—243) verilmektedir. Sonda Ali Canip Yöntem nüshasının farkları (s. 244—247) ve yanlış-doğru cetveli (s. 248) vardır.

DİĞER ÇALIŞMALAR

Yukarıya aldığımız bu eserlerden başka son on yıl içinde Fakültemiz Türkoloji Bölümü hocalarının belli başlı olarak Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Türkiyat Mecmuası, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Türk Tarih Kurumu Belleteni gibi yerli, Oriens, Orbis, Orientalische Literaturzeitung, Ural-Altäische Jahrbücher gibi yabancı ilim dergilerinde; Türkiyede yayınlanan İslâm Ansiklopedisi ile Avrupada ikinci defa yayınlanmağa başlayan İslâm Ansiklopedisi (EI)'nde; Fuad Köprülü, Zeki Velidi, Poppe ve Jean Deny Armağanlarında; Fundamenta 'da büyük küçük bir çok maddeleri, makaleleri, etüdüleri yayınlanmıştır. Bu yazılar yukarıda adı geçenlerle diğer Türkoloji hocaları Faruk Timurtaş, Ömer Faruk Akün, Fahir İz, Sadeddin Buluç'un Türk dil, edebiyat ve kültürü ile ilgili çeşitli araştırma ve incelemelerini içine almaktadır.

Bu çalışmalar dışında Türkoloji Bölümü hocalarından Ord. Prof. Rahmeti Arat'ın kurulduğu günden beri İslâm Ansiklopedisinin yazı heyetinde bulunduğunu ve Doç. Mansuroğlu ile Dr. Eckmann'ın Ağâh Sırrı Levend ile birlikte Jean Deny Armağanını çıkardığını da unutmamak lâzımdır.